

KULTÚRNY ŽIVOT

Ročník XVI. ČÍSLO
Cena Kčs 0,70
BRATISLAVA
15. decembra 1961 50

KAROL ROSENBAUM

O novom, hlavnom a dôležitom

Nesporne je skutočnosť, že XXII. sjazdom KSSS rezonujú myšlienky mnohých ľudí súčasného sveta, komunistov i nekomunistov, že perajú jemu súkolia v mysliach teoretikov, filozofov, ekonómov, že sa rozvíja i hladina umenia. Hovori sa znova, no celkom právom, o ide o medzník i o historický prelom. Ľudia očakávajú, že sa rozvíja i hladina umenia. Hovori sa znova, no celkom právom, o ide o medzník i o historický prelom. Ľudia očakávajú, že sa rozvíja i hladina umenia.

... a to sa pokúsilo rozšírené zasadnutie Ústredného výboru Svazu čs. spisovateľov a výboru slovenských spisovateľov 1. decembra r. na Dobříši. Do stovky československých socialistických spisovateľov zišlo sa, aby sa pošli o úlohách našej literatúry po referáte dr. M. Drozdu o podnetoch XXII. sjazdu KSSS pre československú socialistickú literatúru. Bolo to skutočné pracovné zasadnutie, v ktorom o práci spisovateľa, konfrontácie literatúry a života. Referát M. Drozdu bol postavený na porovnaní literatúr dvoch svetov, na porovnaní spoločného vývinu a stavu spoločnosti a literatúry dnes. Bolo dostatočne podnetné, aby sa prítomní mohli vysloviť k hlavným myšlienkam, najmä k dnešnej funkcii súčasnej socialistickej literatúry, ktorá sa jej programom komunizmu dostáva do súčasnosti. Program komunizmu je totiž programom všesvetovým, všefundským a mierovým. Preto minister Ruska a druhí budú v ňom vidieť pesni. Na jeho začiatku i konci kráľuje slovo literatúra, prijímajúca tento program, ktorá sa súčasťou všesvetového pohybu, skrátka všesvetovej veci, tak ako bola pred rokmi kultúrou všeproletárskej veci svojho ľudu. Ide o to, aby sa dostala na úroveň svetovosti len prijatím programu komunizmu, ale aj jej umelcou úrovňou a zaujala mysle ľudu i národov, žijúcich v kapitalistickom svete, posilnila pokrokový obsah súčasnej svetovej literatúry. Prenikaniu takejto literatúry nezabudnúť nijaké hrádze, postavené hluchotou nepatou lektorov či redaktorov nakladateľských domov, ba nebude treba počúvať na výkony niektorých našich pracovníkov v „odbytoch“ do kapitalistickej cudziny v tom, aby naše názory mali „zaujímavých“ čitateľov, aby boli a tendencie, ale aby ... atď. Naša literatúra musí mať pevnú chrbtovú kosť. A tá musí ešte spevniť v nastávajúcom období.

Program a myšlienky XXII. sjazdu KSSS nám dávajú úplne nový pohľad na mravnú stránku umeleckej tvorby, na spisovateľskú, umeleckú a občianske poslanie. Diskutéri na dobříšskom stretnutí zdôrazňovali práve túto stránku spisovateľskej činnosti. Nájde o morálku mníchov, o čnosť svätcov, ale o občiansku mravnú kompromisnosť voči negatívnym zjavom, o ľudskosť vo videní a hodnotení zložitých spoločenských procesov, o zásadovosť v pozíovaní kladných javov, nových čít, ktoré sa včleňovať do mravného kódexu ľudu kapitalistickej epochy. Všetko toto sú hlavné činnosti nášho spisovateľa. Mravnou nekompromisnosťou pomáha strane; táto nekompromisnosť je formou i obsahom súčasťou stránkovej postoju spisovateľa, vyplýva z čestného, formálneho vzťahu k strane. Týmto vzťahom strana sú naplnené i naše výklady o poľnosti spisovateľskej slobody, o ktorej tak často kľúčujeme pri stretnutiach so spisovateľmi kapitalistických krajín, či sú naši priatelia, ktorí sa pochopiť náš svet, alebo ideoví protivníci. V tejto otázke musia mať jasno všetci, čo sa aktívne i pasívne stretávajú so spisovateľovou prácou: tvorca, čitateľ i kultúrny politik. Sloboda pre buržoázneho spisovateľa chce byť slobodou pre seba samého, slobodou od niečoho, vyúsťuje v individualizmus; sloboda pre nášho spisovateľa je sloboda k niečomu; smeruje k činom na prospech spoločnosti. V našom pociťovaní slobody milujeme stranu, v myšlienkach na stranu ovláda nás pocit slobody. Tento dialektický vzťah strany a slobody nám otvára

nové možnosti tvorby diela pravdivé a hlboko mravné, stránkové. Treba ho brániť pred podceňovaním sektárov, dogmatikov, stojacich v izolácii, práve tak ako pred tými, ktorí ho oslabujú ideovým kapitulantsvom.

XXII. sjazd KSSS a nedávne plénum ÚV KSC postavili sa rozhodným spôsobom proti kultu osobnosti, kritizovanému a odhalenému rozvážne a múdro. Prežili sme rozličné fázy a stupne pôsobenia kultu osobnosti. Ani literatúra sa mu neubránila. Treba však rozlíšiť slovo, ktoré iba oslavuje — a slovo, ktoré hodnotí; hlas umelca, ktorý smeruje k zveličovaniu zásluh jednotlivca — a hlas, siriaci klad a vážnosť autority, vyrastajúcej zo sily spojenia s ľudom. Čestné ostáva čestným. Spisovateľia, poučení minulosťou i kritikou kultu osobnosti, stavajú sa dnes proti okázalosti, lichoteniu, lebo kult osobnosti zužuje možnosti spisovateľovej tvorby, bráni mu vidieť výsledky historického procesu. Je nehumánny.

Pre československú socialistickú literatúru bude záväzný iba program strany, socialistický humanizmus, bojová láska k pracujúcemu ľudu najúplnejším programom. Treba sa i naďalej starať o jednotu socialistickej kultúry, o to, aby celá umelecká tvorba mala v ľude svojho oddaného a pritom kritického priateľa. Zle bude s literárnym dielom, ku ktorému spoločnosť ostane chladná, ktorá nezapáli, nepriťahuje ľudí k novému videniu sveta. Pre našu slovesnú tvorbu vzniká veľmi vhodná doba rozvíjania ľudskosti. Kritika kultu osobnosti, dogmatizmu a prehra revizionizmu vytvára dobrú atmosféru pre zobrazovanie všetkých vážnych konfliktov, nie fiktívnych, ale skutočných. Ešte stále nestojíme pred konfliktmi na rovni „dobry — lepší“, často ani nie pred konfliktmi na rovni „dobry — zlý“, ale aj pred osobnými tragédiami, katastrofami, stroskotaním jednotlivcov. Konflikty možno vymyslieť, no pre spoločnosť a umenie sú dôležité tie, ktoré vznikli v živote a ktoré ľudia riešia, aby odstraňovali aj zlo. Taká literatúra bude dôstojnou dedičkou klasického odkazu. Bude pamäťou ľudu a zostane v pamäti ľudu.

Vážne úlohy literatúry môžu úspešne plniť starší aj mladší talentovaní umelci, starostlivo hospodáriaci so svojím nadaním. To ostáva obsahom jedného z dôležitých úsekov súvzornej práce. Ide o to, aby sa plnenie tzv. spoločenskej objednávky, aktívny spoločenský postoj stal vnútornou potrebou každého tvorca.

XXII. sjazd KSSS pripomenul veľmi vážne úlohy našej literatúry. Jej prapory nemožno niesť zvinuté. Bol by to smutný sprievod. Treba ich rozvinúť a dať previať sviežim vetrom myšlienok XXII. sjazdu KSSS a programu komunizmu, aby naplno rozkvitla socialistická ľudskosť aj pod vplyvom literatúry, plod veľkých životných ideálov dneška.

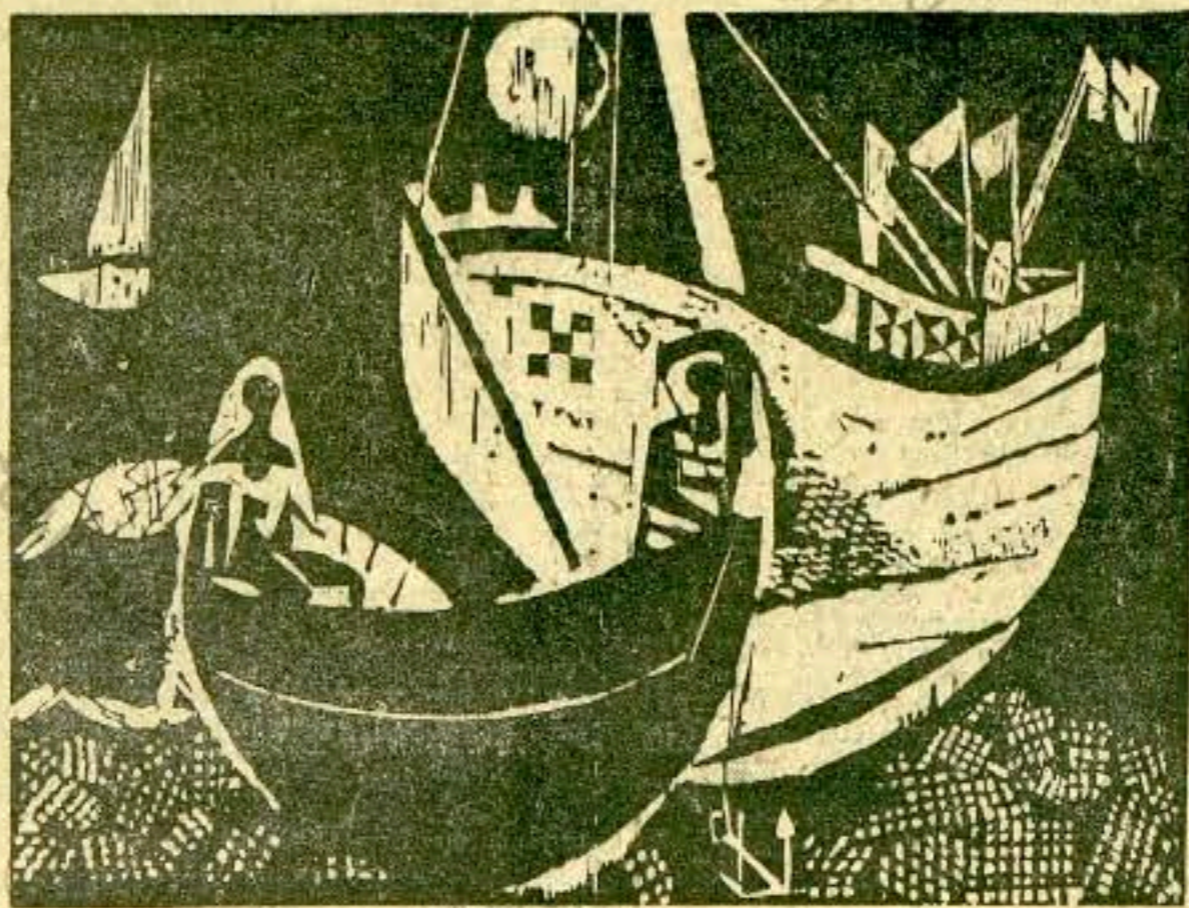
OTTO VARAKOZO: MLADE DIEVCA. Obr. 1961

Dr. MIROSLAV BAŽANY

Mládež očami psychológa

O mládeži sa dnes hovorí veľa, niekedy možno príliš veľa, ale myslím, že to tak bolo vždy. Rodičovské generácie vždy s väčšou alebo menšou pozornosťou sledovali vývin svojich synov a dcér, videli v nich svojich nasledovníkov, od ktorých často očakávali uskutočnenie svojich nespĺnených ideálov. Dostávali sa s nimi aj do konfliktov. Názory a správanie detí z času na čas vyvolávali pobúrenie rodičov, lebo sa dotýkali ich predstáv o ustálených morálnych a spoločenských hodnotách. Tak sa aj rodičia a rodia obavy o budúcnosť mládeže a, prirodzene, aj o osud národa, spoločnosti. Prvotný záujem o mladého jedinca odrážal sa už v starých kultúrnych rituáloch obrizky, v časoch Ríma, keď 16-roční mladci obliekali tógu virilis a dnes ešte stále doznieva v niektorých cirkevných rituálnych obradoch. Mládež neunikla ani úvahám filozofov, dostala sa do Aristotelovej Rétoriky i do Platonových Dialógov, kde sa prejavuje racionálny záujem o tvora „homo maturans“, ale aj záujem o niektoré z věčných problémov striedania generácií, keď napríklad mladistvý Lysias sa ponosuje Sokratovi, že mu otec nedovoliť viesť konšký záprah a zverí ho skôr sluhovi. Keď moderný Slovek číta tento dialóg, ako keby počul svojho dospievajúceho syna, ktorý je urazený, že mu otec nechce dovoliť viesť vlastné auto. Mládež

a jej problematika bola a dodnes je dráždivou a vášnivou témou radu románov, básní a divadelných hier. Tráduje sa to od Telamacha z Homérovej Odyssey cez mladého Werthera Goetheho, postáv Shakespeareových hier až po mladých hrdinov v dielach Remarquea, Cronina, Fadejeva, Salingera, Coletteovej, Sramka, Ondrejova a iných. Pravda, filozofické úvahy a literárne spracovanie nevyčerpávajú celý súčasný záujem o mládež. Vývin ľudského jedinca, jeho zretie a dospievanie, stalo sa predmetom badania radu vied, ako antropológia, biológia, medicína, sociológia, pedagogika a psychológia. V niektorých sa hlavný dôraz kladie na biologické a fyziologické charakteristiky mládeže, v iných, ako napríklad v psychológii, na otázky duševných schopností a vlastností dieťaťa či mladistvého v úzkej súvislosti s jeho celkovým fyzickým rastom a sociálnym prostredím. Celé snaženie vedy má za cieľ odhaliť zákonitosti vývinu človeka od narodenia po dospelosť, ba až po smrť. Výsledky dnes už takmer storočného systematického záujmu vedy o raný a neskorší vývin človeka dávajú nám možnosti lepšie a hlbšie pochopiť problémy mládeže a voliť prostriedky ich správneho riešenia. Dodnes sa však tieto poznatky využívajú v každodennej praxi veľmi málo. Je smutným paradoxom našej doby, že dôsledne uplatňujeme a využívame poznatky prírodných a technických vied v našej výrobnéj praxi, ale zato pri výchove detí sme my, otcovia a matky, náchylní predpokladať u seba vrodene schopnosť, prípadne sa nansívne opierať o hrubú individuálnu skúsenosť z výchovy seba samého. Ako by sme nechápali dobovú podmienenosť rodičovskej výchovy i našich spomienok na ňu a ignorovali nástup novej, na vedeckých základoch budovanej epochy ľudstva, ktorá sami pomáhame tvoriť. Dnešná mládež vyrastá v podstatne odlišných podmienkach ako vyrastala prevažná časť súčasnej rodičovskej generácie. Je to — okrem spoločenských premien — predovšetkým prudký rozvoj technickej civilizácie, ktorá svojimi novými objavmi, mechanizáciou a automatizáciou výroby, rýchlym dopravným a dorozumievacím prostriedkami, koncentraciou obyvateľstva do miest, technizáciou domácností preniká do všetkých oblastí nášho života. Ale technická civilizácia, ktorá postupne odstraňuje ťažkú fyzickú prácu, nech to znie akokoľvek divne, zvyšuje podstatne požiadavky najmä na psychiku človeka. Dnešný mladý človek je oveľa viacej stimulovaný svojím prostredím, ako sme boli my, je nátoný oveľa rýchlejšie reagovať na neustále sa meniace veľké množstvo podnetov, prispôbovať sa im a osvojovať si ich. Tieto podnety nepôsobí však na deti a mladistvých len priamo, ale aj nepriamo cez nás dospelých. Dráždení tempom nášho života často pôsobia na deti ako ďalší z nepokojujúci činiteľa. A pritom [Pokračovanie na 7. str.]

JOZEF BALAZ: RYBAROVA NEVESTA. Drevorez 1961

ALEXANDER SZABO: JESEN, olej 1961

Mládež očami psychológa

[Dokončenie z 1. str.]

všetkom nervový systém dieťaťa nie je vôbec taký odolný ako u dospelého človeka.

Možno, že v tomto nadmernom tlaku súčasnej technickej civilizácie s jej rôznymi dôsledkami v rozdielnych spoločenských zariadeniach korení časť príčín, vedúcich k niektorým ťažko pochopiteľným prejavom mládeže.

Prechod od buržoáznej spoločnosti v socialistickú zásadne zmenil materiálne podmienky života našej mládeže. Vyvoril historicky nové predpoklady pre rozvoj jej schopností a záujmov. Poskytol jej rad práv, ale aj aktívne miesto v živote spoločnosti. Ale uložil jej aj rad historicky nových povinností. Tieto zmeny v živote mládeže sa, pravdaže, odohrávajú a odohrávajú ako súčasť premen hospodárskeho, kultúrneho a ideového života celej spoločnosti. Premien, ktorými bola zasiahnutá napríklad základná spoločenská jednotka — rodina, ktorá je prvým transmisným kolieskom v prevode nových spoločenských ideí do duševného života dieťaťa. A práve už tu sa stretávame s prvými príčinami nie vždy úspešného vrasania mladého človeka do života spoločnosti.

Značný vplyv na vnútorný život rodiny malo rovnoprávnenie ženy. Vzťah medzi mužom a ženou v rodine sa začína meniť zo vzťahu hospodárskej závislosti ženy a tým jej subordinačie mužovi v koordinovaný vzťah vzájomného dopĺňovania. Výchova dieťaťa sa stáva hlavnou úlohou našej rodiny a základom udržiavania a ďalšieho rozvíjania vzťahu medzi rodičmi.

Ale toto všetko sa nedeje bez ťažkostí, napriek tomu, že naša dnešná rodina je dobre materiálne zabezpečená a jej životná úroveň je v priemere neporovnateľne vyššia ako v minulosti. U nás deti netrpia materiálnou núdzou a naše rozbory delikvencie mladistvých už dnes nepoznajú krádeže z hladu alebo zimy. V niektorých prípadoch nepriaznivo vplyva na život rodiny ešte zlá bytová situácia. Spoločné opatrovanie detí, najmä dospievajúcich s rodičmi, nedostatok priestoru pre hru a domácu prípravu do školy, ako aj trvalý pobyt dieťaťa v hlučnom prostredí hlavného obývacieho priestoru sú nevhodným životným prostredím pre dieťa, môžu ho traumatizovať a neurotizovať. Celostátna diskusia o bývaní upozornila na tieto problémy. Dúfajme, že naši architekti si plašie budú uvedomovať existenciu detí v rodine a ich potreby.

Psychologicky neporovnateľne väčší význam pre správny vývin mládeže majú však činitele zamestnanosti obidvoch rodičov, ich vzdelanostná úroveň a ich vzájomné vzťahy. Zamestnanosť obidvoch rodičov neprispieva len k zvyšovaniu životnej úrovne rodiny. Naše posledné prieskumy ukazujú, že pracovný záujem obidvoch rodičov o širšie spoločenské problémy psychologicky vplyva na ich deti tak, že v priemere vykazujú vyššie životné aspirácie, napríklad pri voľbe svojho povolania, ako deti rodín s jedným zamestnaným rodičom. Podobne pôsobí aj vzdelanostná úroveň obidvoch rodičov. Iste nie je náhodné, že rodičia delikventných detí sú v prevažnej miere nekvalifikovaní alebo o zvýšení kvalifikácie sa nenáležite snažia. Ukazuje sa, že snaha našej spoločnosti po zvyšovaní kvalifikácie každého človeka nebude mať len ekonomický význam, ale aj značný dosah v úrovni výchovnej práce rodine.

Vážnym psychologickým problémom sú narušené vzťahy v rodine, emocionálne napätia a rozpory medzi rodičmi, ktoré niekedy vyúsťujú v rozklad rodiny. Príčiny tu bývajú veľmi rôzne. Uvoľnenie pocitu morálnej záväznosti v dôsledku vojnových udalostí, neschopnosť vyrovnáť sa s rovnoprávnym postavením ženy, názorové rozdiely, z pocitu dobovej neistoty vyplývajúce impulzívne padové správanie, nevyzretosť pre manželstvo, neschopnosť riešiť romadenie drobných konfliktov, sexuálna nedekvátnosť a situácia podmienenosť manželkej nevery, to všetko a ešte mnohé iné činitele môžu vážne narušiť rodinný život a odradiť a nepriaznivo na ďalšom vývine dieťaťa či mladistvého. Riešenie otázok rodinného rozpadu je určite veľmi zložitá a každý prípad vyžaduje individuálny prístup, no pravdepodobne hlavnou príčinou rozpadu mnohých rodín je nedostatočná spoločenská kontrola rodinného života. Ak odhliadneme od niektorých brigád socialistickej práce, na väčšine našich pracovísk všimáme si často len pracovný výkon a správanie pracovníka v danom kolektíve. Zabúdame však, že je často aj základným členom rodiny, v ktorej mu spoloč-

nosť ukladá určité povinnosti. Určite by sa v mnohých prípadoch odvrátil hroziaci rozvrat rodiny, keby kolektívy včas zasiahli a pomohli riešiť situáciu v prospech dieťaťa. Veď až 60 % detí s disociačným vývinom pochádza z rozvrátených rodín.

Problémy, ktoré vyplývajú zo vzťahu rodičov k dieťaťu, sú veľmi rôznorodé. Psychologicky najzávažnejšie je, ak sa dieťaťu rodičia nevenujú v dostatočnej miere, ak ho zanedbávajú, ba považujú ho za príťaž. V mnohých našich rodinách sa rodičia uspokojujú s tým, že obmedzujú svoju výchovnú povinnosť len na materiálnu starostlivosť o dieťa. Základným predpokladom vývinu zdravej osobnosti a charakteru dieťaťa je pocit emocionálnej istoty a kladného vzťahu rodičov k dieťaťu. Preto môžu mať nedostatky v citovej rodinnej výchove ďalekosiahle následky pre celý ďalší vývin našej mládeže. V zanedbávanom dieťati vzniká neistota a strach, vytvárajú sa obranné reakcie, prechádzajúce niekedy až v agresivitu. Ako ukazujú výsledky našich prieskumov, treba počítať väčšinu výchovných ťažkostí u našej mládeže, ako sú neurotické prejavy, emocionálne poruchy, nesprávne sociálne vzťahy k rodičom, súrodencom a k dospelým vôbec hľadať v zanedbaní správneho pôsobenia rodiny na dieťa v emocionálnej a mravnej oblasti. Veľký podiel na tom má aj úzka pedagogická vzdelanosť rodičov.

Jedným z najpálčivejších problémov je nesporná otázka ideovo-politickej výchovy mladých ľudí v rodine. Tu veľa škôd nepášu rodičia upievajúci na starých prezitých názoroch. Mnohí z nich nevedia a nechcú pochopiť, napríklad negatívny vplyv náboženskej viery na vytváranie charakterových vlastností dieťaťa. Psychologické výskumy jasne ukázali, že to, čo voľakedy viedlo k vytvoreniu pevného charakteru dieťaťa, neboli náboženské predstavy ako také, ale hierarchia hodnôt, ktorú rodina dieťaťa predkladala podľa potrieb a požiadaviek danej spoločnosti.

Významnú úlohu pri formovaní našej mládeže má škola, ktorá zabezpečuje telesný aj duševný vývin mladých ľudí tak, aby boli rozumovo i mravne, pracovne i politicky plne pripravení zvládnuť všetky úlohy, pred ktoré budú v dospelosti postavení na rôznych úsekoch nášho hospodárskeho a kultúrneho života.

Škola tieto úlohy v zásade plní. Dopúšťa sa však ešte niektorých chýb z hľadiska správneho psychologického formovania našej mládeže. Predovšetkým je to nediferencovaný prístup k jednotlivým žiakom. I keď je jasné, že hlavná forma výchovnej práce školy je výchova v kolektíve a pre kolektív, nemožno obchádzať individuálne rozdiely medzi deťmi a nezapodievať sa hlbšie špecifickými podmienkami, ktoré prípadne vyvolávajú zlú adaptáciu dieťaťa na svoje prostredie. Krikľavý prípad nesprávneho prístupu k žiakom odhalil náš nedávny prieskum konfliktových situácií medzi žiakom a učiteľom, končiacich zápisom do triednej knihy. Keď sme rozobrali asi 280 zápisov do triednych kníh, zistili sme, že plných 80 % z nich urobilo iba 5 učiteľov z celkového počtu 32 učiteľov na škole. Analýza osobnosti týchto učiteľov jasne ukázala, že konflikt zapríčinil skôr nesprávny učiteľov prístup k žiakom ako chovanie žiakov samých. Osobitná závažnosť individuálneho prístupu k mladému človekovi vystupuje do popredia najmä v období jeho pohlavného dozrievania. Dnes sa na pubertu nepozierame ako na krízu mladého človeka, ale ako na normálne obdobie jeho vývinu, cez ktoré väčšina našej mládeže prechádza bez vážnejších ťažkostí. Pravda, je to obdobie, keď mladistvý hľadá svoje miesto v spoločnosti ako určitá individualita a snaží sa emancipovať spod podriadenosti rodičov. Je to obdobie, keď významnú úlohu začínajú hrať v jeho živote priateľstvá s rovesníkmi, medzi ktorými chce dosiahnuť uznanie. Je to súčasne obdobie, keď dochádza k značnému rozšíreniu jeho intelektuálnych schopností a vedomostí a k prehodnocovaniu hierarchie hodnôt z hľadiska vlastného „ja“. Je to obdobie určitého konfliktu medzi jeho mladistvým idealizmom a realitou. Mladistvý sa dostáva čoraz viac do situácií, keď sa musí zachovať ako dospelý, skôr než by vedel, ako sa má vôbec zachovať. V tomto období sa najčastejšie dopúšťame z psychologického hľadiska hrubých prehršení na mládež. Vyvolávame v nej často protest, ktorý z nedostatku iných vhodných prostriedkov nabera na seba formy až chuligánskeho správania. V tejto situácii okrem rodičov by mal mať významný zásto učiteľ alebo plniarsky vedúci. A možno vari oprávnené pove-